

Louis-Ferdinand Céline – lege, forfatter, antisemitt

Den franske legen Louis-Ferdinand Céline (1894–1961) hadde stor suksess med sine to mellomkrigsromaner og fikk ry som fornyer av det franske språket. I 1937–41 skrev han tre politiske pamfletter med antisemittisk innhold. Han rømte til Danmark i 1944, men ble arrestert i 1945. Han ble dømt i Frankrike in absentia, men fikk amnesti i 1951. Artikkelen gir noen biografiske opplysninger, omtaler en del av hans bøker og prøver å vise sammenhengen mellom liv og verk.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

> Se også side 3406

Per Joachim Lund

perjoachim.lund@c2i.net
Daas gate 11
0259 Oslo

*Jeg savner fremdeles noen flere saker
å hate. Jeg er sikker på at de finnes.*

Céline

Legen Louis-Ferdinand Céline var en av de betydeligste franske forfattere på 1900-tallet. Men i løpet av noen år falt han fra en posisjon som suksessforfatter ned til landflyktighet og anklage om landsforræderi.

Céline skrev i alt ni romaner, fire politiske pamfletter og et skuespill. Bare de to første romanene er oversatt til norsk. Alle hans verker tar utgangspunkt i forskjellige etapper av forfatterens liv, men han behandlet virkeligheten med suveren frihet. I bunnen ligger en nesten umerkelig nostalgi for slutten av 1800-tallet, før materialismen og kapitalismen erobret sinnene og verden, da det var fred, da farfaren var lærer på gymna-

set i Le Havre og mormoren handlet med finere kniplinger og blonder i Paris. Céline følte at denne kulturen stod for fall og reagerte på det med sinne og hat. Dette gjennomsyrer hans forfatterskap og kan forklare hans utvikling.

Céline blir fortsatt lest og diskutert, og det finnes en mengde litteratur om ham. Frédéric Vitoux har skrevet en god og utførlig biografi (1). Bettina L. Knapp har vurdert forfatteren og hans verker fra et psykoanalytisk ståsted (2). Andre har valgt andre innfallsvinkler (3–5), og *Läkartidningen* har hatt en artikkel om ham (6).

Veien til legeyrket

Célines egentlige etternavn var Destouches. Han tok navnet Céline, mormorens fornavn, da han gav ut sin første roman. Han vokste opp i Paris i en småborgerlig familie. De ambisiøse foreldrene sendte ham på dannelsesreise, først til Tyskland, deretter til England. I 1912 meldte han seg frivillig til tre års militærtjeneste og kom med i første verdenskrig. Han ble hardt såret i oktober 1914 og avsluttet tjenesten ved det franske konsulat i London.

I 1917 reiste Céline til Kamerun som agent for et tømmerkompani. Han ble rammet av flere tropesykdommer og måtte vende tilbake til Frankrike. Der ble han foredragsholder i en kampanje for bedre hygiene, organisert av Rockefeller Foundation. Han begynte å studere medisin og tok eksamen i 1924.

I den obligatoriske avhandlingen ved medisinsk embetseksamen skrev Céline om Semmelweis (1818–65), legen som ville innføre aseptikk/antiseptikk i fødsels-hjelpen 20 år før prinsippene ble godtatt (7). Semmelweis greide å redusere forekomsten av barsefeber dramatisk med sine metoder, men ble latterliggjort, endte som sinnssyk og døde tragisk nok nettopp av sepsis. Céline skriver i en skjønnlitterær og polemisk stil. Han gjør Semmelweis til en helt som kjempet mot tidens fordommer og ble et offer for autoritetenes blindhet. Avhandlingen forteller mer om skjebnen til en disserter enn om historien til en vitenskapelig oppdagelse, og den peker fremover mot sentrale temaer i Célines senere verker.

Céline ble ansatt i Folkeforbundet og var leder for internasjonale studieturer i sosial-

medisin for andre leger. Turene gikk til en rekke land i og utenfor Europa, blant annet til USA. I 1927 åpnet han privatpraksis i et fattigstrøk i Paris. Pasientene var få og betalingsevnen dårlig, og i 1929 tok han imot en stilling ved en kommunal poliklinikk i samme strøk.

De første romanene

Céline hadde allerede begynt å skrive, og i 1932 gav han ut sin første roman, *Reisen til nattens ende* (8), som tidligere er omtalt i Tidsskriftet (9). Boken ble en øyeblikkelig suksess, og Céline ble utropt til en fornyer av det franske språk. Han la språket tett opp til talespråket med korte, enkle setninger. Boken er full av konkrete sanseopplevelser – synsinntrykk, lukter og smaker. Det urineres, defekeres, onaneres, kopuleres, men dette blir bare uvesentlige detaljer i Célines prosjekt. Med ekstrem naturalisme ønsket Céline å beskrive bunnen i samfunnet og vise hvordan fattigdom skaper sykdom og kriminalitet. Men midt i nøkternheten eksploderer absurde overdrivelser som forsterker fortvilelsen. Hans stil var kontroversiell, og det samme gjaldt det tematiske i romanen.

Hovedpersonen, Ferdinand Bardamu, forteller i jeg-form om sitt liv. Det faller sammen med Célines i flere punkter. Bardamu melder seg som frivillig i den første verdenskrigen, men han spiller ingen heroisk rolle. Han prøver på alle måter å slippe unna farefulle oppdrag: «Vi møtte ingen som ville ta oss til fange.» Samtidig skildres krigens meningsløse grusomhet med anatomisk presisjon. Beretningens slentrende og tilsynelatende likegyldige stil øker effekten. Céline var blitt en kompromissløs pasifist etter sine opplevelser i krigen og uttrykker sin mistro til frasefylt fedrelandskjærlighet og alt snakk om heltemot.

Bardamu reiser til Afrika. Han blir et offer for det korrupte franske kolonistyre, men like skremmende er hans forakt, nesten avsky, for de innfødte, deres dovenskap og deres urenslighet. Illusjonen om Rousseaus gode villmann brister.

Céline hadde hatt en studietur til Fordfabrikkene i Detroit. Han lar Bardamu få jobb ved samlebandet og oppleve fremmedgjøringen i det kapitalistiske samfunn. «Det er sjimpanser vi er ute etter,» sier bedriftslegen.

Bardamu kommer tilbake til Frankrike, utdanner seg til lege og åpner praksis i en lurvete forstad utenfor Paris. Han forteller om fattigdom, skitt, lukt og krangel. «Og nede i gjørmene bor vi.» En ung kvinne blør i hjel etter en illegal abort, en sjuåring dør en langsom død av tyfus. Det skinner gjennom at det er livsvilkårene som har tatt livet av dem. Få av pasientene kunne eller ville betale, men Bardamu fortsatte å behandle folk gratis. Han hadde liten empati for sine pasienter, foraktet dem og fryktet dem. «Dag for dag fikk de sutrete pasientene mine bedre og bedre tak på meg.»

I Célines verden er intet hellig, og han gjør narr av prestisjefylte institusjoner. Bardamu oppsøker et bakteriologisk institutt som nok har Pasteurinstituttet som modell, men blir beskrevet som en ren karikatur, med sigarettstumper, ødelagte bunsenbrennere, retorter i alle størrelser og bur med halv-kvalte mus. Céline gir samtidig et spark til forskningen: «For en sann forsker tar det gjennomsnittlig tyve år å gjøre den virkelige store oppdagelsen, nemlig den at alle ikke er like opptatt av det han holder på med som han selv.»

Reisen til nattens ende er et panorama over livets meningsløshet, dets grusomhet og dets løgner, uten et glimt av håp. Menneskene flyter viljeløst omkring på tilfeldighetenes hav, der alle forsøker å utnytte hverandre og der det bare gjelder å overleve. Bardamu har mistet troen på alle idealer. Boken signaliserer en frykt for livet snarere enn et opprør mot samfunnsforholdene.

I sin andre roman, *Død på kreditt* (1936), legger Céline stilen enda nærmere det muntlige (10). Han tar i bruk skjellsord, bannord, tabuord, nylagde ord og lar slang formidle de undertrykte aggresjon. Han bruker korte stakkatosetninger, atskilt av tre prikker istedenfor punktum. Slik markerer han en endeløs rekke av begivenheter og får frem en heseblesende driv og rytme i fortellingen.

Antihelten, legen Ferdinand, ligger og venter på døden og beretter om sin barndom og ungdom. Han vokser opp i et samfunn der håndverkerne og småbutikkene forsvinner og kapitalister og teknologer overtar. Faren var et underordnet mobbeoffer i et forsikringsselskap, og moren måtte gi opp sin lille moteforretning med gårdsdagens moter. Ferdinand skildrer foreldrene med bitterhet og hat og forteller hvordan han selv mislyktes med alt. I siste del av boken arbeider Ferdinand hos en halvgal oppfinner, som har lånt trekk fra redaktøren av et tidsskrift der Céline i en kort periode var redaksjonssekretær. Oppfinnere bedrar stadig publikum med intrikate kvasivitenskapelige gjør-det-selv-dingser. Han skyter seg da han med sin

radiotelluriske metode ikke klarer å dyrke frem spesielle poteter som skulle forbedre den menneskelige rase. Romanen kan leses som en beretning, full av stor og svart humor, om småborgerskapets undergang. Den er også en satire over teknologiens fremtidstro og over menneskenes villighet til å la seg bedra av drømmen om rikdom og berømmelse.

Også i *Død på kreditt* finnes mange medisinske innslag. «Han hadde forberedt meg på barten hennes, hun ville ikke ha den plukket bort (...) Og det var ikke bare en liten skygge det var snakk om! (...) Den hadde grodd fram etter en operasjon! (...) De hadde fjernet hele sulamitten i en og samme slengen! (...) Begge eggstokkene og livmora! (...) Til å begynne med trodde de det var blindtarmbetennelse (...) men da de åpnet bukhinnen, hadde de funnet en kjempemessig fibrøs svulst (...) Hun hadde blitt operert av Pean selv (...)»

Céline bruker sin medisinske viten som et litterært virkemiddel. Det er mange inngående beskrivelser av fysiologiske funksjoner. Med hensikt provoserer han med sin kalde objektivitet og makabre humor. Han mente at folk flest fornekte menneskelig lidelse og avviser dødens realitet og at dette gjør menneskenes grusomhet mot hverandre mulig. Ved å skrive om tabubelagte kroppslige prosesser, ville han oppnå en intimitet med leserne og gjøre dem til sine medskyldige og derved påvirke dem.

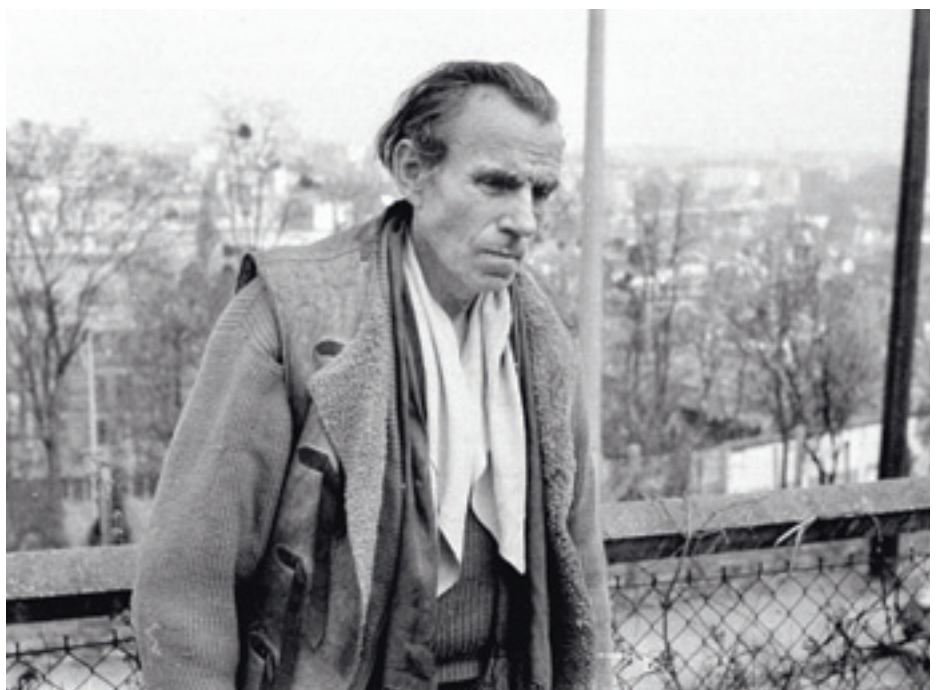
Pamflettene

Célines sosiale bakgrunn og erfaringene som soldat og fattigleide bidrog til mennes-

keforakten og fremtidsangsten i romanene hans. De samme elementene leder opp til hans politiske stridsskrifter.

Han hadde hatt en viss sympati for kommunismen, men etter en reise til Sovjetunionen i 1936 gav han ut pamfletten *Mea culpa*, der han betegner kommunismen som et vulgært knep som appellerte til menneskenes materialistiske instinkt (7). I samme skrift betegnet han borgerskapet som maskert tyrannisk, gjerrig og sjofelt. Hans livssyn var blitt den svarteste pessimisme uten løsningsforslag.

Pasifisten Céline var overbevist om at en internasjonal jødisk konspirasjon ønsket en ny krig som ville utsette restene av den europeiske kultur, og i 1937 gav han ut en agitatorisk pamflett med protysk og antijødisk innhold. Han gikk inn for en fransk-tysk allianse og kom med hemningsløse utfall mot jødene. Dette gjorde at han måtte si opp sin stilling ved poliklinikken og på ny åpne en privatpraksis. Hans antisemitisme var ikke særlig reflektert, men bygde på den konvensjonelle antisemittisme som allerede fantes i Frankrike. I 1938 og 1941 skrev han enda to pamfletter med liknende innhold. Han brukte et språk som overgår de mest fanatiske tyske raseideologer: «En eneste negl fra den stinkende foten til en hvilken som helst døddrukken, sløv arisk løffer som velter seg i sitt eget oppkast, er verdt hundre tusen ganger mer og enda hundre tusen ganger mer, hvor som helst og når som helst, enn hundre og fem og tyve oppegående Einsteiner som skinner og stråler i all sin prektighet.» (5). Nyutgivelse av disse tre pamflettene er ikke tillatt i Frankrike.

Louis-Ferdinand Céline (1894–1961). Foto Lipnitzki-Viollet/SCANPIX

Flukten, rettssaken og hjemkomsten

Hans holdninger førte til at han kom på motstandsbevegelsens dødsliste selv om han egentlig ikke var noen kollaboratør. Etter hvert som krigslykken snudde seg, begynte Céline å føle seg som en merket mann. Få dager etter de alliertes invasjon i Normandie reiste Céline til Tyskland med sin tredje kone og sin kjære katt Bébert. Han ønsket å komme til Danmark der en dansk venninne hadde gravd ned 11 kg gull for ham i hagen sin. Dette var gull han før krigen hadde overført til en dansk bank som han etter hvert ikke fant trygg nok. Det var vanskelig å få tillatelse til å reise dit, så han fikk et langt opphold i Tyskland der han fungerte som lege for den franske samarbeidsregjeringen og andre franske flyktninger. Først i mars 1945 kom han til København etter en lang og strabasjøs reise gjennom det krigsherjede Tyskland.

Etter Tysklands kapitulasjon ble det kjent for franske myndigheter at Céline oppholdt seg i Danmark. Den franske ambassadør henvendte seg til det danske utenriksdepartementet og bad om at forfatteren skulle bli utlevert. Céline ble arrestert i desember 1945 og satt i dansk fengsel i 1 1/2 år. Han ble ikke utlevert, fordi begrunnelsen ikke ble funnet viktig nok. Arrestordren i Frankrike i 1945 gjaldt landsforræderi, som kunne straffes med døden. Saken ble utsatt flere ganger og kom først opp i 1950 og da med mildere anklagepunkter. Céline forsøkte hele tiden å bortforklare og bagatellisere sin antisemittisme. Han fikk in absentia en dom på ett års fengsel, 50 000 franc i bot og inndragning av 50 % av nåværende og fremtidig eiendom. Han anket dommen, og i 1951 fikk han amnesti etter en paragraf som gjaldt veteraner som var blitt såret i første verdenskrig.

Céline reiste tilbake til Frankrike, der han drev en beskjeden praksis og ellers brukte

de siste ti år av sitt liv til å skrive i samme suggestive stil. Råstoffet hentet han fortsatt fra sitt eget liv. I en roman som foregår i London under første verdenskrig, opptrer et anakronistisk, men velutstyrt seilskip som heter *Kong Hamsun*, en åpenbar hyllest til en landssvikdømt dikterkollega (11). I en trilogi med motiver fra den annen verdenskrig diktet han nokså fritt omkring sine opplevelser under flukten gjennom Tyskland til Danmark og under fengselsoppholdet der.

Céline utviklet etter hvert klart paranoide trekk, gikk inn i offerrollen og levde et liv i flukt fra nåtidens samfunn og fra seg selv. Céline døde i 1961 av hjerneblødning.

Céline som lege

Céline var sosialmedisinsk orientert. Avhandlingen om Semmelweis handler om forebygging og hygiene. Mens han var ansatt i Folkeforbundet holdt han foredrag og skrev artikler om yrkesmedisin, til dels på bakgrunn av sine observasjoner på Ford-fabrikkene i Detroit. Céline var tidlig ute med råd om livsstil. Han røykte ikke og drakk ikke alkohol. Han hadde et nihilistisk syn på medikamenter. Han foretrakk velprøvde medisiner og hygieniske regler fremfor en moderne, mer kjemisk og ambisiøs terapi. Céline praktiserte i et fattigstrøk og beskrev mennesker og miljø uten sentimentalitet. Underteksten viser hvordan sykdom og kriminalitet skyldes sosioøkonomiske forhold. Han lar legene i sine romaner komme med kyniske fyndord om legerollen, men ifølge de få beretninger som finnes, opptrådte han selv med respekt overfor pasientene sine.

Avslutning

Céline var redd for den nye samfunnsorden som truet de kulturelle verdier som betydde noe for ham. I bøkene sine tegnet han et skremmebilde av et samfunn der solidariteten ikke fantes og der de rike alltid seiret.

Han brukte grove virkemidler og beskrev fattigdom, sykdom og menneskelig ondskap med et nytt språklig verktøy. Reaksjonene på Célines skildringer kan veksle fra avsky til beundring, men alle vil fornemme den sosiale indignasjon som ligger under. Og noen vil kjenne seg igjen i hans frykt for menneskehetens fremtid, med ensomhet, angst, hat, sinne og kaos.

Céline var antiautoritær. Han gjorde narr av falske idealer, og han kjempet mot gamle fordommer. Det er et paradoks at han lot seg fange av en av de eldste fordommer, antisemittismen. Men som alle vet, er en medisinsk utdanning ikke noen vaksine mot oppfatninger og handlinger som strider mot grunnleggende menneskerettigheter.

På min gravstein skal det stå ett ord: NEI

Céline

Manuskriptet ble godkjent 14. 10. 2005.

Litteratur

1. Vitoux F. Céline: a biography. New York: Paragon House, 1992.
2. Knapp BL. Céline: man of hate. Alabama: University of Alabama Press, 1974.
3. Ekerwald C-G. Céline: liv och tänkesätt. Stockholm: Norstedts, 2003.
4. Hewitt N. The golden age of Louis-Ferdinand Céline. Lemington Spa: Oswald Wolff, 1987.
5. Thomas M. Louis-Ferdinand Céline. London: Faber & Faber, 1979.
6. Böttiger LE. Fransk fattigläkare språklig nyskappare: Céline levde vid siden av livet. Läkartidningen 1994; 91: 1849–52.
7. Céline L-F. Mea culpa suivi de La vie et l'oeuvre de Semmelweis. Paris: Denoël et Steele, 1937.
8. Céline L-F. Reisen til nattens ende. Oslo: Gyldendal, 2001.
9. Jørgensen J. Apokalyptisk visjon. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 458.
10. Céline L-F. Død på kreditt. Oslo: Gyldendal, 1993.
11. Céline L-F. Le pont de Londres. Paris: Gallimard, 1964.